

УДК 347.965

Леонід Остапенко

Національний університет “Львівська політехніка”,
професор кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
доктор юридичних наук, доцент
leonid.o.ostapenko@lpnu.ua

Марта Басараб

Національний університет “Львівська політехніка”,
студентка
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
marta.basarab.pv.2019@lpnu.ua

Анастасія Шевців

Національний університет “Львівська політехніка”,
студентка
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти

ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРИНЦИПИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

<http://doi.org/10.23939/law2022.36.125>

© Остапенко Л., Басараб М., Шевців А., 2022

“У суспільстві, заснованому на повазі до верховенства права, адвокат виконує особливу роль. Обов’язки адвоката не починаються і не закінчуються сумлінним виконанням своїх повноважень, покладених на нього/неї відповідно до закону. Адвокат повинен служити інтересам правосуддя, а також тих, чий права та свободи він уповноважений відстоювати і захищати, крім того, обов’язків адвоката входить не лише відстоювати інтереси клієнта, але й бути радником клієнта. Повага до професійної функції адвоката є необхідною умовою верховенства права й демократії в суспільстві” [1, с. 1].

Практичний досвід адвокатури крізь роки, а також традиції та звичаї в її діяльності, визначили спільну для всієї міжнародної юридичної спільноти модель адвоката. Створення законодавства, у нормах якого відображатиметься модель європейського інституту права, система адвокатури, яка б відповідала економічним та суспільно-політичним реаліям – все це першочергові умови членства у Європейському Союзі.

Сукупність професійних і особистих вимог обумовлена особливим характером та специфікою адвокатської діяльності і відображає систему загальних, особистих та професійних якостей адвоката. Відповідний рівень захищеності прав і законних інтересів громадян прямо залежить від ефективності їхнього правового забезпечення, а також тісно пов’язаний зі станом адвокатури та визначається реальністю втілення в життя основоположних принципів її організації та здійснення. Значна роль в цьому питанні

також віддається моральному змісту їхнього обов'язку, адже поєднання морального та правового у змісті професійного обов'язку адвоката відбувається за принципом морального додержання правових норм, тобто правовий аспект професійного обов'язку адвоката повинен базуватися на моральних основах суспільного життя.

Ключові слова: адвокат, адвокатура, професійна діяльність адвоката, основоположні принципи, ключові засади, міжнародні стандарти.

Аналіз дослідження проблеми. Дослідження присвячено аналізу основоположних принципів професійної діяльності адвоката, закріплених національними та міжнародними актами, а також висвітлених у працях таких науковців, як: М. Барщевський, О. Бойков, О. Скакун, І. Бентам, І. Семенюк, Н. Таварткіладзе, М. Молло.

Мета статті полягає у детальній характеристиці основоположних засад та етики адвокатської діяльності у країнах Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, що деякі принципи по-різному виражені в окремих юрисдикціях, основні принципи є спільними для усієї адвокатської діяльності. Вони покладені за основу міжнародних та національних правил, які регулюють адвокатську поведінку. Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачає дотримання адвокатами принципів, які необхідні для належного здійснення правосуддя, забезпечення доступу до правосуддя і реалізації права на справедливий судовий розгляд [2].

Отже, до основоположних принципів адвокатської діяльності належать: повага до верховенства права та справедливого здійснення правосуддя; незалежність адвоката і свобода адвоката щодо ведення справи клієнта; право та обов'язок адвоката зберігати конфіденційність справ клієнта і дотримуватися професійної таємниці; уникнення конфлікту інтересів як між різними клієнтами, так і між клієнтом і адвокатом; честь та гідність адвокатської професії, доброчесність та бездоганна репутація окремого адвоката; лояльність до клієнта; справедливе ставлення до клієнтів у питаннях гонорару; професійна компетентність адвоката; повага до колег по професії; саморегулювання адвокатської професії [1, с. 1]. У нашій статті ми розглянемо кожен із цих принципів детальніше.

Почати варто з принципу поваги до верховенства права та справедливого здійснення правосуддя, адже будь-яка сучасна, правова, демократична держава, як правило, за свою основу бере цей принц, він є одним із важливих, ціннісних та фундаментальних елементів загальних засад її конституційного ладу. Це прямо вказано у статті 3 Статуту Ради Європи, де зазначено, що кожний член Ради Європи обов'язково повинен визнати принципи верховенства права та здійснення прав людини і основних свобод всіма особами, які знаходяться під його юрисдикцією [3].

Суть принципу незалежності адвоката щодо ведення справи клієнта вимагає від адвокатів чіткого та незалежного ставлення до клієнта при виконанні своїх професійних обов'язків. Це передбачає його свободу від зовнішніх впливів, відсутність тиску з боку інших людей та максимальне невтручання у його роботу під час надання ним певного виду правової допомоги. Реалізація його повноважень повинна здійснюватись в інтелектуальній, політичній та економічній невимушеності. Це означає, що адвокат має бути незалежним від держави та інших владних інтересів, і не повинен допускати, щоб його незалежність була поставлена під загрозу у результаті згубного тиску з боку ділових партнерів [1, с. 3]. Варто зазначити, що незалежність адвоката повинна бути присутньою і у співпраці з клієнтом, адже лише таким способом він зможе завоювати довіру суду та третіх осіб.

Наступним основоположним принципом діяльності адвоката є його обов'язок зберігати конфіденційність справ клієнта та дотримуватись професійної таємниці. Стаття 3 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" чітко визначає поняття адвокатської таємниці. Адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких

клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності [4]. За рахунок цього принципу клієнт розкриває адвокату усі деталі своєї справи, і при цьому отримує гарантію у надійному захисті законом даних матеріалів. Якщо хоч на мить припустити неможливе – з наступного дня скасовується і перестає діяти принцип конфіденційності, адвокатура як інститут судового захисту втратила би право на існування [5]. Хартія підкреслює подвійний характер цього принципу: дотримання конфіденційності – не лише обов'язок адвоката, це основоположне право клієнта.

Уникнення конфлікту інтересів як між різними клієнтами, так і між клієнтом і адвокатом є ще одним важливим принципом, на основі якого адвокат будує свою діяльність, адже для якісного виконання своїх професійних функцій адвокат зобов'язаний уникати різного роду конфліктів. Тобто, адвокат не може представляти інтереси двох клієнтів з одного і того ж питання у разі наявності або можливості виникнення конфлікту інтересів між цими клієнтами. Аналогічно, адвокат повинен утримуватися від представництва інтересів нового клієнта, якщо він отримав конфіденційну інформацію від іншого наявного чи колишнього клієнта. Також адвокат не *може* брати справу нового клієнта у випадку наявності конфлікту інтересів між клієнтом та адвокатом [1, с. 4].

Згадуючи принцип збереження конфіденційності справ клієнта, варто наголосити на честі та гідності адвоката, оскільки лише через гідність у своїй роботі можна завоювати довіру клієнта, суду, держави та третіх осіб. Звідси і випливає ще один принцип – честь та гідність адвокатської професії, доброчесність та бездоганна репутація окремого адвоката. Адвокат повинен бути належним до своєї поважної професії, відповідати всім вимогам і мати славу репутацію, яка не зможе підірвати довіру до нього з боку суспільства.

Лояльність до клієнта лежить в основі ролі адвоката. Формування етичного принципу пріоритету інтересів клієнта говорить нам про те, що єдиною спонукальною силою професійної діяльності адвоката можуть бути виключно інтереси клієнта. Тобто головний професійний обов'язок адвоката – це виконання правомірних та етично допустимих зобов'язань, взятих перед клієнтом, а особисті, корпоративні чи інші міркування повинні відійти на задній план, якщо вони вступають у суперечність з інтересами клієнта. Саме інтерес клієнта є визначальним фактором для визначення способів та засобів виконання адвокатом прийнятого доручення. Прагнення реалізувати власні амбіції, перемогти процесуального опонента, довести власну зверхність над прокурором або суддею, чи, навпаки, добитися їхньої лояльності, поставлене вище або навіть всупереч інтересів клієнта, є аморальним з погляду вимог професійної етики [6, с. 122]. Отже, бажання допомогти клієнту виступає єдиним морально допустимим мотивом професійної діяльності адвоката, адже тільки так може реалізуватися соціальне призначення адвокатури – захист прав, свобод та законних інтересів людини.

Гонорарна практика римських адвокатів була законодавчо регламентована законом Цінція 204 р. до н. е. Щоправда, тоді гонорар можна було отримати лише після закінчення справи у вигляді подарунку, але це вже доводить той факт, що адвокатура ніколи не була безкоштовною [7, с. 45]. У сучасному Законі України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність” саме гонорар визначено формою винагороди адвоката за здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнтові. Порядок його обчислення (фіксований розмір, погодинна оплата), підстави для зміни розміру гонорару, порядок його сплати, умови повернення тощо визначаються в договорі про надання правової допомоги. При встановленні розміру гонорару враховуються складність справи, кваліфікація і досвід адвоката, фінансовий стан клієнта та інші істотні обставини. Гонорар має бути розумним та враховувати витрачений адвокатом час [4]. Варто також зауважити, що ця норма акцентує увагу на тому, що хоч адвокат має право беззаперечно призначати гонорар за свою робо-

ту, проте той має бути “розумним” і не може бути умовою виконання роботи, яка зайняла більше часу, ніж було потрібно або супроводжувалася непотрібними діями адвоката.

Очевидно, що адвокат не може ефективно виконувати свої функції без належної професійної освіти та тренування. Враховуючи те, що юридична практика не стоїть на місці, а разом з нею постійно та швидкими темпами оновлюється законодавство, змінюється тією чи іншою мірою практика його застосування, що викликає необхідність вдосконалювати свої знання як теоретикам, так і спеціалістам, до яких належить адвокат. Підвищення кваліфікації є не тільки особливою вимогою до професії адвоката, а й нормативно закріпленим обов’язком. Зокрема п. 4 ч. 1 ст. Закону України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність” передбачає, що одним із визначальних професійних обов’язків адвоката є обов’язок підвищувати свій професійний рівень [4]. Цей обов’язок спрямований на забезпечення належної якості наданої адвокатом правничої допомоги, а отже, і на підвищення ступеня захищеності прав та свобод його клієнта. Постійне і безперервне підвищення адвокатами своєї кваліфікації відіграє важливу роль у функціонуванні професійної адвокатури та являє собою одну з головних передумов для успішного функціонування всієї системи правосуддя загалом [8, с. 448].

Саморегулювання у галузі адвокатури отримало розповсюдження у середньовічній Франції. У 1302 році там було засновано першу вільну асоціацію адвокатів та повірених “Братство святого Миколая” (la confrerie de St. Nicolas). Асоціація представляла інтереси общини та її членів у відносинах з органами державної влади, захищала інтереси членів братства. Однією з основних функцій братства був нагляд за дотриманням указів у сфері судочинства з боку адвокатів-членів об’єднання. У випадку дисциплінарних порушень з боку адвокатів-членів об’єднання до них застосовувалися догани публічно чи “при зачинених дверях”, заборона правничої практики на певний період або довічно з виключенням зі списку адвокатів [9, с. 10]. Отже, лише сильне професійне саморегулювання може гарантувати професійну незалежність адвокатів від держави, і без гарантій незалежності адвокати не зможуть виконувати свою професійну і юридичну роль [1, с. 6].

Висновки. Підводячи підсумки та висвітливши результати проведеного аналізу основоположних принципів адвокатської діяльності в країнах Європейського Союзу, варто підкреслити таке:

1) основоположні принципи адвокатської діяльності закріплені як в міжнародних нормативних актах, наприклад, в Хартії основних принципів європейської адвокатської професії, так і в національних, до прикладу, у Законі України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”;

2) до них належать: повага до верховенства права та справедливого здійснення правосуддя; незалежність адвоката і свобода адвоката щодо ведення справи клієнта; право та обов’язок адвоката зберігати конфіденційність справ клієнта і дотримуватися професійної таємниці; уникнення конфлікту інтересів як між різними клієнтами, так і між клієнтом і адвокатом; честь та гідність адвокатської професії, доброчесність та бездоганна репутація окремого адвоката; ; лояльність до клієнта; справедливе ставлення до клієнтів у питаннях гонорару; професійна компетентність адвоката; повага до колег по професії; саморегулювання адвокатської професії;

3) усі наведені принципи є взаємопов’язаними та закономірними, наприклад для того щоб бути лояльним до клієнта, адвокат має водночас бути незалежним, уникати конфлікту інтересів, зберігати в таємниці інформацію, отриману від клієнта і така схема працює для будь-якого з названих принципів. Тобто один принцип не може виключати інший, всі вони ефективно працюють тільки комплексно та взаємообумовлено.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хартія основних принципів європейської адвокатської професії (2006). Проект “Доступна та якісна правова допомога в Україні”. URL: http://qala.org.ua/wp-content/uploads/2017/03/Hartiya_brenduvannya.pdf.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) : Конвенція, Міжнар. док., Протокол (1950). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Статут Ради Європи : Статут, Міжнародний документ (1949). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон № 5076-VI (2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
5. Шатарська Т. (2017). Конфіденційність. Обов'язок адвоката зберігати адвокатську таємницю. Адвокат Шатарська Таміла Назимівна. URL: <https://www.shatarska.in.ua/3-konfidentsijnist-obovyazok-advokata-zberigati-advokatsku-tayemnicyu/>.
6. Бірюкова А. М. (2017). Принцип пріоритету інтересів клієнта в системі етичних засад адвокатської діяльності. *Вісник кримінального судочинства*. № 4. С. 121–128.
7. Рогатинська Н. З., Банах С. В., Береза Н. В., Наулік Н. С., Матвіяс А. Б., Олійничук Р. П., Чудик Н. О. (Ред.). (2019). Теоретичні та практичні аспекти реформування інституту адвокатури : моногр. Тернопіль: Екон. думка ТНЕУ.
8. Заборовський В. В., Фазикосх В. Г., Семерак О. С. (2022). Підвищення кваліфікації адвоката як один із його професійних обов'язків: загальні положення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. № 70. С. 444–449.
9. Паренте Л. М. (2020). Історико-правова характеристика розвитку законодавства про саморегульовані організації. *Правові горизонти*. 22 (35). С. 7–15.

REFERENCES

1. Khartiya osnovnykh pryntsyviv yevropeys'koyi advokat-s'koyi profesiyi. [Charter of Basic Principles of the European Legal Profession]. (2006). Proekt "Dostupna ta yakisna pravova dopomoha v Ukraini". URL: http://qala.org.ua/wp-content/uploads/2017/03/Hartiya_brenduvannya.pdf [in Ukrainian].
2. Konventsiya pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy). [On convention, international doc., protocol] 995_004 (1950). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].
3. Statut Rady Yevropy. [On statute, international document]. 994_001 (1949). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#. [in Ukrainian].
4. Pro advokaturu ta advokatsku diyalnist. [On employment]. No. 5076-VI (2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> [in Ukrainian].
5. Shatars'ka T. (2017). Konfidentsijnist'. Obovyazok advokata zberihaty advokat-s'ku tayemnytsyu. [Privacy. The lawyer's duty is to keep the lawyer's secret]. Advokat Shatars'ka Tamila Nazimivna. URL: <https://www.shatarska.in.ua/3-konfidentsijnist-obovyazok-advokata-zberigati-advokatsku-tayemnicyu/> [in Ukrainian].
6. Biryukova A. M. (2017). Pryntsyp priorytetu interesiv kliyenta v systemi etychnykh zasad advokat-s'koyi diyal'nosti. Visnyk kryminal'noho sudochynstva. [The principle of the priority of the client's interests in the system of ethical principles of advocacy. Herald of criminal justice]. No. 4. Pp. 121–128 [in Ukrainian].
7. Rohatynska N. Z., Banakh S. V., Bereza N. V., Naulik N. S., Matvias A. B., Oliinychuk R. P., Chudyk N. O. (Red.) (2019). Teoretychni ta praktychni aspekty reformuvannya instytutu advokatury : monohr. [Theoretical and practical aspects of reforming the institute of advocacy : monograph]. Ternopil: Ekon. dumka TNEU [in Ukrainian].
8. Zaborovskiy V. V., Fazykosh V. G., Semerak O. S. (2022). Pidvyshchennya kvalifikatsiyi advokata yak odyin iz yoho profesiynykh obov'yazkiv: zahal'ni polozhennya. Naukovyy visnyk Uzhhorodsk'oho Natsional'noho Universytetu. [Improvement of the lawyer's qualifications as one of his professional duties: general provisions. Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University]. No. 70. Pp. 444–449 [in Ukrainian].
9. Parente L. M. (2020). Istoryko-pravova kharakterystyka rozvytku zakonodavstva pro samoregul'ovani orhanizatsiyi. Pravovi horyzonty. [Historical and legal characteristics of the development of legislation on self-regulated organizations]. 22 (35). Pp. 7–15 [in Ukrainian].

Дата надходження: 04.10.2022 р.

Leonid Ostapenko

Lviv Polytechnic National University,
Professor of the Department of Civil Law and Procedure
Educational and Scientific Institute of law, psychology and
innovative education,
Doctor of Law, Associate Professor

Marta Basarab

Lviv Polytechnic National University,
student of
Educational and scientific institute of
law, psychology and innovative education,
Department of Civil Law and Procedure

Anastasia Shevtsiv

Lviv Polytechnic National University,
student of
Educational and scientific institute
of law, psychology and innovative education,
Department of Civil Law and Procedure

**FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF LAWYER ACTIVITY IN THE
COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION**

“In a society based on respect for the rule of law, a lawyer plays a special role. A lawyer's responsibilities do not begin and end with the conscientious performance of his/her statutory powers. A lawyer must serve the interests of justice, as well as those whose rights and freedoms he is authorized to defend and protect, in addition, a lawyer's duties include not only defending the client's interests but also being a client's advisor. Respect for the professional function of a lawyer is a necessary condition for the rule of law and democracy in society” [1, p. 1].

The practical experience of the legal profession over the years, as well as the traditions and customs in its activities, have determined the common model of the lawyer for the entire international legal community. The creation of legislation, the norms of which will reflect the model of the European Institute of law, the system of advocacy, which would correspond to economic and socio-political realities – all these are primary conditions for membership in the European Union.

A set of professional and personal requirements, due to the special nature and specificity of advocacy and reflect the system of general, personal and professional qualities of a lawyer. The appropriate level of protection of the rights and legitimate interests of citizens directly depends on the effectiveness of their legal support, as well as is closely related to the state of the bar and is determined by the reality of the implementation of the fundamental principles of its organization and implementation. A significant role in this matter is also given to the moral content of their duty because the combination of moral and legal in the content of the professional duty of a lawyer occurs on the principle of moral observance of legal norms, that is, the legal aspect of the professional duty of a lawyer should be based on the moral foundations of public life.

Key words: lawyer, advocacy, professional activity of a lawyer, fundamental principles, key principles, international standards.